

Mirjana Francesko¹

Radojka Šolak²

Sanja Batić Očovaj³³

UDC 005.32

159.923-057.177

Originalan naučni rad

Primljen: 12. 12. 2024.

Prihvaćen: 10. 05. 2025.

LATENTNA STRUKTURA I PSIHOMETRIJSKE KARAKTERISTIKE INSTRUMENTA STEREOTIPA PREMA VOĐAMA STERLID: PILOT-STUDIJA⁴

APSTRAKT: Ciljevi ovog rada su konstrukcija instrumenta kojim se operacionalizuju stereotipi prema vođama i provera njegovih psihometrijskih karakteristika. Glavni predmet merenja jesu opažene karakteristike koje određuju generalizovanu, odnosno stereotipnu sliku ispitanika prema ljudima koji obavljaju liderske pozicije. Prilikom razvoja instrumenta pošlo se od širokog korpusa karakteristika koje se odnose na različite aspekte ličnosti vođa. Procedura konstrukcije podrazumevala je dve etape pilot-istraživanja na uzorcima od 162 i 218 ispitanika sa ciljem konstruktivne skale i mogućnosti izbora stavki sa najboljim psihometrijskim karakteristikama. Eksplorativnom faktorskom analizom utvrđena je trofaktorska struktura. Na osnovu sadržinske analize ekstrahovani faktori nazvani su: Poverenje, Nadmoć nad drugim ljudima i Sposobnost. Ovi faktori omogućavaju procenu pozitivnosti i negativnosti stereotipa, ali i jasnije aspekte o karakteristikama vođa na osnovu kojih se formira ovako uopšten odnos ispitanika.

KLJUČNE REČI: *stereotip, vođa, psihometrijske karakteristike, STERLID*

¹ Redovni profesor, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić, Bul. oslobođenja 76, Novi Sad, Srbija, 0000-0003-3035-8727, mirjanafrancesko@gmail.com;

² Asistent, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić, Bul. oslobođenja 76, Novi Sad, Srbija, 0000-0002-8082-627X, radojka.solak@flv.edu.rs;

³ Docent, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić, Bul. oslobođenja 76, Novi Sad, Srbija, 0000-0001-6574-4797, sanja.batic@gmail.com;

⁴ Rad je nastao u okviru projekta „Izazovi mladih u KOVID-19 i post KOVID-19 periodu: Nasilje ili razvoj društva u duhu preduzetništva“ finansiranog od strane Pokrajinskog sekretarijata za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost broj: 142-451-2587/2021.

1. Uvod

U okviru dinamike grupe jedna od najznačajnijih relacija za njeno funkcionisanje vezuje se za odnos članova prema vođi i vođe prema pripadnicima grupe. Priroda tog odnosa rezultat je istorijata konkretnih transakcija, ali i opšte generalizovane stereotipne slike koju ljudi usvajaju u određenom socijalnom kontekstu. Dakle, stereotipna slika jeste usmerenje percepcije, ali i faktor uspostavljanja interakcija u sadašnjim i/ili budućim ulogama članova i vođa grupe.

Može se reći da je vođstvo, kao objekat stereotipa, univerzalno, u smislu da kao članovi pojedinih grupa eksplicitno ili implicitno stvaramo sliku o ljudima na višim hijerarhijskim pozicijama i to zbog važnosti i istaknutosti njihove uloge. Baveći se mladima, njihovim stavovima i orijentacijama u kontekstu preduzetničke orijentacije, jedno od značajnih pitanja je kako oni sagledavaju vođe. Stereotipnost njihovog odnosa zasnovana je na činjenici da je iskustvo mladih u pogledu interakcija sa vođama još uvek sporadično, imajući u vidu njihove godine, ali i na uopštenosti koja je karakteristična za situacije ispitivanja odnosa prema nekim kategorijama ljudi.

Stereotipi predstavljaju široko prihvaćene i pojednostavljene predstave o određenoj grupi ljudi kategorisanih na osnovu različitih kriterijuma, kao što su rasa, pol, starost, profesija i status u grupi (Eagly & Koenig, 2021). Stereotipne slike su generalizovane pretpostavke o osobinama koje poseduju pripadnici određenih kategorija ljudi (Hilton & von Hippel, 1996). One su kognitivne prečice koje pomažu ljudima da kategorizuju i obrađuju društvene informacije. Imaju značajne socijalne posledice u tretiranju pojedinaca i pri uspostavljanju komunikacije sa ljudima, prvenstveno kroz prizmu njihove grupne pripadnosti.

Pri razradi objekta stereotipa pošli smo od teorijskih pristupa zasnovanih na karakteristikama vođa, odnosno lidera. U svojoj srži, liderstvo uključuje sposobnost uticaja na druge kako bi se usmerili na ostvarenje zajedničkog zadatka (Northouse, 2018). Kompleksnost ovog koncepta može se uočiti kroz različite pristupe izučavanju. Jedan od pristupa izučavanja vođstva zasnovan je na pretpostavci o specifičnim karakteristikama vođa bilo da su one urođene ili stečene. Spektar ovih karakteristika je širok, kao i sama uloga vođe, ali se mogu prepoznati

neke od najvažnijih, kao što su inteligencija, samopouzdanje, harizma, odlučnost, društvenost i integritet (Northouse, 2018). Autori koji su se bavili proučavanjem liderstva su korišćenjem ovog pristupa proučavali i karakteristike koje prave distinkciju između uspešnih i manje uspešnih lidera a to su: visok energetski potencijal i tolerancija na stres, samopouzdanje, orijentacija ka unutrašnjem lokusu kontrole, emocionalna zrelost, lični integritet, socijalizovana težnja ka moći, umereno visok stepen orijentacije ka postignuću, umeren stepen potrebe za afilijativnošću (Franceško, 2003; Yukl, 2012). Nešto noviji pristup izučavanju liderstva stavlja veštine u prvi plan, naglašavajući mogućnost učenja i razvoja tehničkih, interpersonalnih i konceptualnih kompetencija (Northouse, 2018). Bez obzira na to da li su ponašanja lidera većim delom urođena ili stečena, važno je razmatranje poverenja sledbenika u sposobnosti i namere lidera. Neke od tih karakteristika navode pojedini autori, kao što su: etičnost (Brown & Treviño, 2006), sposobnost i integritet (Mayer et al., 1995), empatija (Goleman, 1998) i pravednost (Dirks & Ferrin, 2002). U izgrađivanju interakcije zasnovane na poverenju članova grupe neizostavan je uticaj stereotipnog sagledavanja hijerarhijski istaknute uloge koja nastaje kao objedinjeno iskustvo i generalizovana slika kroz koju se procenjuje svaki vođa.

Kratak prikaz pristupa zasnovanog na karakteristikama ukazuje na poseban izazov u nastojanju da se izdvoje, ali i objedine brojne osobine vođa. Pri konstrukciji skale stereotipa prema vođama nastojali smo obuhvatiti što širi korpus karakteristika koje je moguće svrstati u interpretabilne kategorije. Dosadašnja istraživanja stereotipa u ovoj oblasti bazirala su se na kategorizaciji pola, rase, starosti i fizičkog izgleda vođa. Na primer, uspešne žene koje su na liderskim pozicijama često su percipirane kao manje tople i ljubazne, što dovodi do društvenih i profesionalnih posledica čak i kad je njihov uspeh jednak uspehu muškarca (Eagly & Karau, 2002; Heilman & Okimoto, 2007). Autori ovog rada smatraju da pristup zasnovan na karakteristikama vođa, kada je reč o stereotipima, nije dovoljno prisutan u istraživanjima ove složene problematike.

Uočavajući važnost ovog opšteg generalnog faktora socijalne percepcije, konstruisali smo Skalu stereotipa prema vođama STERLID koja bi bila primenljiva za ispitivanje hetero i autostereotipa prema vođama. Cilj ovog rada jeste provera psihometrijskih karakteristika instrumenta

sa fokusom na procenu sadržinske interpretacije stereotipa. To znači traganje za odgovorima na pitanja: da li instrument omogućava logičnu sadržinsku interpretaciju koja uključuje osobine i kompetencije koje su izdvojene u pojedinim teorijskim pristupima i istraživanjima vođstva; da li se izdvajaju interpretabilni faktori stereotipnog odnosa koji bi omogućili tumačenje jezgra stereotipa i da li je prisutna evaluativna komponenta za ocenu pozitivnosti, odnosno negativnosti stereotipne slike ispitanika?

2. Metod

2.1. Uzorak

Postupak konstrukcije skale stereotipa podrazumevao je dve etape, što je zahtevalo i različite uzorke ispitanika. Prvom etapom je obuhvaćeno 168 studenata koji su popunjavali dve različite početne forme instrumenta. Rezultati prikazani u ovom radu dobijeni su u drugoj etapi na uzorku od 218 ispitanika starosti od 18 do 55 godina ($M = 31,66$; $SD = 20,14$). Od ukupnog broja ispitanika u drugoj etapi 62,4% je ženskog pola.

2.2. Procedura konstrukcije skale

Pri konstrukciji instrumenta pošlo se od lista karakteristika značajnih za ulogu vođe u grupi. U nastojanju da se obuhvati što širi spektar karakteristika izdvojeno je nekoliko kategorija. U okviru *motivacionih karakteristika* fokus je stavljen na socijalne motive, kao što su komponente motiva postignuća, moći, aspekti afilijativnosti i opšte tendencije u odnosu prema drugim ljudima. Primeri karakteristika su: *daju inicijativu, imaju želju da ostvare uspeh, vole moć, vole društvo, laktaši su* itd. Druga kategorija uključuje *emocionalne reakcije*, kao što su: *opušteni su, hladni su* i slično. Primeri karakteristika koje se odnose na *kognitivne sposobnosti* su: *u rešavanju problema su korak ispred drugih, dobro prepoznaju potrebe drugih, originalni su u rešavanju problema* itd. Nadalje, indikatori (ne)etičnosti su: *podmukli su, korumpirani su, stoje iza onoga*

što kažu i tome slično. Sledeću kategoriju čine *veštine i kompetencije* koje uključuju implicitno i/ili eksplicitno uspešnost, efikasnost i sposobnost kao ishod. Primeri te kategorije karakteristika su: *dobro se nose sa problemskom situacijom, dobro poznaju posao, utiču na druge* itd. Celokupni korpus karakteristika može se teorijski razvrstati u one koje su prvenstveno inkorporirane u rešavanje zadataka i one u koje se odnose na interakciju sa ljudima.

Sačinjene su dve forme skale koje su se razlikovale po instrukciji ispitanicima. Obe forme sadržale su 61 karakteristiku. U prvoj formi ovog instrumenta instrukcija data ispitanicima ($N = 82$) jeste da procene u kom stepenu je svaka od karakteristika tipična za vođe na skali od 0 (uopšte nije tipična) do 5 (baš baš tipična). U drugoj formi skale ispitanici ($N = 86$) su dobili uputstvo da procene za 61 karakteristiku koji procenat vođa poseduje svaku od njih i to na skali od 0% (nijedan vođa) 20%, 40%, 60%, 80% i 100% (sve vođe). Primenom dve forme nastojali smo sagledati sličnosti i razlike načina reakcije ispitanika i smislenost dobijenih rezultata kako bi se izabrala adekvatnija forma instrumenta. Ova procena vršena je na osnovu statističkih provera, ali i kroz kvalitativnu analizu dobijenu fokus grupnim diskusijama. Rezultati eksplorativne faktorske analize uz Promax rotaciju ove prve pilot-studije pokazali su da se struktura obe zadate forme ovog instrumenta ne razlikuje značajno, te je u ovom istraživanju primenjena forma instrumenta STERLID sa šestostepenom skalom procene u rasponu od 0 (uopšte nije tipična) do 5 (baš baš tipična).

Prva etapa istraživanja sprovedena je u periodu od februara do juna 2022. godine, dok je druga etapa istraživanja, čiji su rezultati prikazani u ovom radu sprovedena u periodu od marta do juna 2023. godine. U obe etape ispitanici su popunjavali papir/olovka forme skala.

2.3. Analiza podataka

Psihometrijska analiza skale STERLID sačinjene od 61 ajtema izvedena je u dve faze. U prvoj fazi proverena je težina stavki i faktorska struktura skale. Eksplorativna faktorska analiza urađena je metodom

glavnih osa. U drugoj fazi je ponovljena faktorska validacija na preostalom skupu od 54 stavke i za njih je urađena psihometrijska analiza korišćenjem makroa Rtt10g. U okviru ajtem analize prikazani su aritmetička sredina i standardna devijacija, diskriminativnost određena kao korigovana ajtem total korelacija, reprezentativnost definisana kao multipla korelacija ajtema i ostalih stavki, vrednost Cronbachove alfe, ako se data stavka isključi, faktorsko opterećenje na prvom Promax faktoru i faktorsko opterećenje na prvoj glavnoj komponenti. Prihvatljive vrednosti za korigovanu ajtem total korelaciju su bile od 0,30 do 0,80, za reprezentativnost ajtema od 0,40 do 0,70 (Fajgelj, 2020).

Psihometrijska analiza subskala zasnovana je na sledećim psihometrijskim pokazateljima: reprezentativnost (normalizovan Kaiser – Meyer – Olkinov koeficijent), pouzdanost (Cronbachov koeficijent; tip interne konzistencije), pouzdanost prve glavne komponente (Lord – Kaiser – Caffrey koeficijent), homogenost (prosečne interkorelacije stavki unutar skala i Momirovićev koeficijent homogenosti). Normalizovan Kaiser – Meyer – Olkinov koeficijent treba da bude veći od 0,60 da bi se konstatovala reprezentativnost, vrednosti koeficijenata pouzdanosti veće od 0,70, homogenost ako je Momirovićev koeficijent homogenosti veći od 0,60 (Tenjović i Radovanović, 1995) a kao sporedni kriterijum homogenosti ako je koeficijent prosečne interkorelacije stavki unutar subskala bio u rasponu od 0,20 do 0,50 (Clark & Watson, 1995).

3. Rezultati

Psihometrijska analiza skale započeta je ajtem analizom, tačnije pregledom aritmetičkih sredina i standardnih devijacija pojedinih stavki (Tabela 1). Aritmetičke sredine ajtema koje su bile preko 4,25 (Imaju želju da ostvare uspeh, Vole moć, Utiču na druge, Snalažljivi su, Vole da kontrolišu) isključili smo zbog negativnog efekta njihove asimetričnosti na ostale psihometrijske karakteristike. Međutim, na osnovu visokih vrednosti aritmetičkih sredina za ove ajteme zaključili smo i da opšti stereotip lidera određuju te osobine, zajedno sa ostalima na kojima su ispitanici imali povišene aritmetičke sredine.

Dalje je primenjena eksplorativna faktorska analiza (metod glavnih osa) uz kosouglu Promax rotaciju. Kao kriterijumi za opredeljenje za trofaktorsko rešenje korišćeni su paralelna analiza i Cattellov scree test (Slika 1, levo).

Tabela 1 – Deskriptivna statistika za početni skup ajtema, izvod iz matrice sklopa određene metodom glavnih osa, korelacije među faktorima i obuhvat varijanse

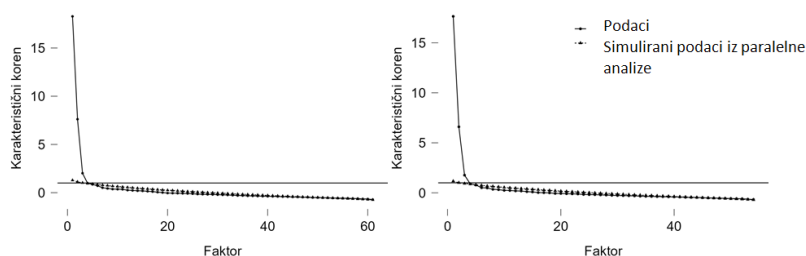
Ajtemi	Deskriptivna statistika				Matrica sklopa		
	Min	Max	M	SD	F1	F2	F3
st1* Ne vole promene	0	5	2.59	1.55			
st2* Vole moć	0	5	4.44	.82		.35	.32
st3 U rešavanju problema su korak ispred drugih	0	5	3.90	.95	.40		
st4 Razmišljaju o posledicama svojih postupaka	0	5	3.46	1.22	.67		
st5* Utiču na druge	2	5	4.39	.71			.40
st6 Dobro se nose sa problemskim situacijama	0	5	3.83	.98	.53		
st7 Skloni su druge kriviti za nastale greške	0	5	3.04	1.45		.61	
st8 Savesno obavljaju posao	0	5	3.72	.99	.77		
st9 Vešto rešavaju probleme	0	5	3.85	.95	.64		
st10 Prave konflikte među ljudima	0	5	2.10	1.38		.72	
st11* Imaju želju da ostvare uspeh	2	5	4.74	.58			.43
st12 Stoje iza onoga što kažu	0	5	3.48	1.20	.95		
st13 Lako se prilagođavaju novim situacijama	0	5	3.63	.97	.54		
st14 Korumpirani su	0	5	2.70	1.47		.54	
st15 Dobro poznaju posao	0	5	3.83	.97	.61		
st16 Inovativni su	0	5	3.52	1.06	.79		
st17 Dobro prepoznaje potrebe drugih	0	5	3.20	1.21	.84		
st18 Ostavljaju utisak na druge	0	5	4.09	.91			.53
st19* Sami donose odluke	1	5	3.96	.91			
st20 Hladni su	0	5	2.93	1.27		.71	
st21 Originalni su u rešavanju problema	0	5	3.28	1.07	.81		
st22 Dobro procenjuju druge ljude	0	5	3.61	1.01	.51		.32
st23 Vole društvo	0	5	3.65	1.00			.41
st24 Sigurni su u svoje sposobnosti	1	5	4.25	.80			.62
st25 Idu u korak sa vremenom	1	5	3.64	1.05	.42		
st26 Reaguju naglo	0	5	2.80	1.26		.62	
st27 Inteligentni su	0	5	3.87	1.01	.41		.38
st28 Dobri su govornici	1	5	4.25	.90			.53
st29 Saradljivi su	0	5	3.48	1.07	.61		
st30 Znaju da odrede šta je najvažnije	0	5	3.78	.99	.54		.31
st31 Strogi su	1	5	3.52	1.04	.39	.65	

st32	Brinu o drugima	0	5	3.04	1.14	.87		
st33	Nametljivi su	0	5	3.46	1.31		.51	.39
st34	Znaju da zarade novac	0	5	4.22	.98			.55
st35*	Vole da kontrolišu	0	5	4.28	.96		.50	.42
st36	Misle da su svemoćni	0	5	3.65	1.30		.55	.32
st37	Pristupačni su	0	5	2.99	1.01	.69		
st38	Drugi mogu da se oslone na njih	0	5	3.25	1.23	.85		
st39	Daju inicijativu	0	5	3.78	.97	.49		.33
st40	Visoko su moralni	0	5	2.77	1.25	.69		
st41	Posvećeni su	0	5	3.71	1.03	.62		
st42	Hrabri su	0	5	3.61	1.12	.55		.32
st43	Imaju osećanje ponosa	0	5	4.14	.93			.56
st44	Podmukli su	0	5	2.64	1.31		.80	
st45	Istrajni su	0	5	3.97	.94			.62
st46	Grubi su	0	5	2.85	1.24		.91	
st47	Kukavice su	0	5	1.67	1.23		.60	-.31
st48	Sebični su	0	5	2.60	1.45		.64	
st49	Napredni su	0	5	3.54	1.02	.54		.34
st50	Nepravedni su	0	5	2.52	1.31		.69	
st51	Borbeni su	0	5	4.06	.87			.58
st52	Agresivni su	0	5	2.73	1.32		.71	
st53	Razumni su	0	5	3.28	1.08	.72		
st54	Nepromišljeni su	0	5	2.00	1.17		.64	
st55*	Snalažljivi su	0	5	4.26	.85			.63
st56	Uobraženi su	0	5	3.04	1.36		.74	
st57	Praktični su	0	5	3.67	1.00	.59		
st58	Laktaši	0	5	3.24	1.45		.58	
st59	Zavide drugima	0	5	2.27	1.37		.78	
st60	Opušteni su	0	5	2.83	1.17	.33		
st61	Ne slušaju druge	0	5	2.87	1.42		.65	
		Karakteristični koren pre rotacije (MGK)				18.88	8.39	2.76
Obuhvat varijanse po faktorima		Simuliran karakteristični koren (MGK)				2.22	2.12	2.03
		Rotirana suma kvadriranih opterećenja (PAF)				17.06	12.48	9.43
Korelacije među faktorima		Nadmoć nad drugim ljudima (F2)				-.49		
		Sposobnost (F3)				.44	.08	

Napomena: Stavke označene * su isključene iz dalje analize; F1 = Poverenje; F2 = Nadmoć nad drugim ljudima; F3 = Sposobnost; u matrici sklopa su prikazana faktorska opterećenja iznad 0,30.

Rezultati Hornove paralelne analize (Horn, 1965) pokazuju da prva tri faktora imaju veće karakteristične korene od svojih pandana generisanih na osnovu nasumičnih podataka (Slika 1), a kod četvrtog faktora simulirana vrednost karakterističnog korena ima veću vrednost od realne ($\Lambda_{R4} = 1,69$, $\Lambda_{S4} = 1,95$). Predstavljeni su rezultati za koji odgovaraju

metodu glavnih komponenti. Poverenje i Nadmoć nad drugim ljudima su međusobno negativno korelisani i dele 24% zajedničke varijanse, a Poverenje i Sposobnost su pozitivno korelisani i dele 19% zajedničke varijanse. Korelacija između Nadmoći i Sposobnosti nije značajna.

Legenda

Početna verzija STERLID-a $\Lambda_{R4} = 1,69 < \Lambda_{S4} = 1,95$; konačna verzija STERLID-a $\Lambda_{R4} = 0,87 < \Lambda_{S4} = 0,90$

Slika 1 – Skree dijagram s prikazom rezultata Hornove paralelne analize za početnu (levo) i konačnu verziju skale (desno) STERLID.

U cilju dobijanja što boljih psihometrijskih karakteristika po subskalama u ovoj fazi konstrukcije skale za izbacivanje izabrane su stavke „Sami donose odluke“ (jer nije imala značajnih paralelnih projekcija na ekstrahovanim faktorima) i „Ne vole promene“ (jer je više od jedne paralelne projekcije prikazane u matrici sklopa) (Tabela 1).

U sledećoj fazi ponovljene su ajtem analiza i eksplorativna faktorska analiza sa metodom glavnih osa uz kosouglu Promax rotaciju na 54 preostale stavke. Kao kriterijumi za opredeljenje za trofaktorsko rešenje korišćeni su paralelna analiza i Cattellov scree test (Slika 1). Faktori su zajedno objasnili 49% ukupne varijanse. Nakon rotacije prvi faktor je objasnio 24% ukupne varijanse, drugi 16% a treći 9%. Rotirani faktori su po sadržaju stavki odgovarali inicijalnom rešenju, pa su nazvani i istim imenima. Poverenje je bilo značajno negativno povezano sa Nadmoći nad drugim ljudima, a pozitivno sa Sposobnosti, a sa obe je delilo po 22% zajedničke varijanse. Korelacija između Nadmoći i Sposobnosti nije značajna.

Na prvom faktoru su najviša opterećenja imale stavke *Stoje iza onoga što kažu*, *Dobro prepoznaju potrebe drugih* i *Drugi mogu da se oslone na njih*, koje se tiču usmerenosti na ljude. Dakle, ovaj faktor je definisan karakteristikama konstruktivne interakcije u vidu saradnje i brige o drugim ljudima. Slede stavke kao što su *Originalni su u rešavanju problema* i *Inovativni su*, koje ukazuju na sposobnost u rešavanju problema (Tabela 2). Na osnovu sadržinske analize, ovaj faktor nazvan je *Poverenje*. Izdvojene stavke ukazuju na vrline lidera koje se odnose na procenu kompetentnosti za obavljanje zadataka, ali i vođenje drugih ljudi. Uopšteno, mogu se tretirati kao indikatori pozitivne slike o liderima. Snižene vrednosti koeficijenata diskriminativnosti, reprezentativnosti i opterećenja su utvrđene za ajtem *Opušteni su*, ali on nije isključen, jer su vrednosti u dozvoljenom opsegu.

Tabela 2 – Psihometrijske karakteristike stavki, izvod iz matrice sklopa prvog Promax faktora i struktura prve glavne komponente subskale *Poverenje*

Stavke	$r_{kor}(I-T)$	R^2	α_c bez I	λ_p	λ_H
U rešavanju problema su korak ispred drugih	.52	.48	.96	.40	.55
Razmišljaju o posledicama svojih postupaka	.61	.56	.96	.67	.64
Dobro se nose sa problemskim situacijama	.67	.62	.96	.55	.71
Savesno obavljaju posao	.72	.66	.96	.79	.74
Vešto rešavaju probleme	.69	.69	.96	.65	.72
Stoje iza onoga što kažu	.75	.67	.96	.95	.78
Lako se prilagođavaju novim situacijama	.64	.57	.96	.55	.67
Dobro poznaju posao	.70	.57	.96	.64	.73
Inovativni su	.74	.66	.96	.80	.77
Dobro prepoznaje potrebe drugih	.76	.71	.96	.85	.79
Originalni su u rešavanju problema	.74	.68	.96	.81	.76
Dobro procenjuju druge ljude	.69	.64	.96	.52	.73

Idu u korak sa vremenom	.62	.52	.96	.43	.66
Inteligentni su	.65	.58	.96	.42	.69
Saradljivi su	.72	.64	.96	.62	.74
Znaju da odrede šta je najvažnije	.73	.66	.96	.55	.76
Brinu o drugima	.75	.71	.96	.86	.77
Pristupačni su	.65	.59	.96	.68	.67
Drugi mogu da se oslone na njih	.80	.73	.96	.84	.82
Daju inicijativu	.67	.59	.96	.50	.70
Visoko su moralni	.63	.56	.96	.70	.65
Posvećeni su	.72	.66	.96	.63	.75
Hrabri su	.71	.64	.96	.55	.74
Napredni su	.69	.56	.96	.56	.72
Razumni su	.70	.58	.96	.73	.72
Praktični su	.64	.53	.96	.60	.67
Opušteni su	.37	.33	.96	.33	.39

Napomena: Diskriminativnost – $r_{kor}(I-T)$, Reprezentativnost – R^2 , Cronbachova alfa ako se ajtem isključi α_c bez ajtema – α_c bez I, faktorsko opterećenje na prvom Promax faktoru – λ_p , faktorsko opterećenje na prvoj glavnoj komponenti – λ_H

Na drugom faktoru su najviša opterećenja imale stavke *Grubi su*, *Podmukli su* i *Zavide drugima* (Tabela 3), koje se odnose na dominaciju i socijalnu manipulaciju. Ovaj faktor nazvan je *Nadmoć nad drugim ljudima*. Uopšteno, sadržaji stavki koje definišu drugi faktor ukazuje i na negativan stereotip. Snižene vrednosti koeficijenata diskriminativnosti, reprezentativnosti i opterećenja su utvrđene za ajtem *Strogi su*, ali on nije isključen, jer su vrednosti pomenutih koeficijenata u dozvoljenom opsegu.

Tabela 3 – Psihometrijske karakteristike stavki, izvod iz matrice sklopa drugog Promax faktora i struktura prve glavne komponente subskale *Nadmoć nad drugim ljudima*

Stavke	$r_{kor}(I-T)$	R^2	α_c bez I	λ_p	λ_H
Skloni su druge kriviti za nastale greške	.67	.54	.94	.60	.71
Prave konflikte među ljudima	.66	.53	.94	.71	.70
Korumpirani su	.65	.53	.94	.54	.69
Hladni su	.53	.46	.94	.71	.58
Reaguju naglo	.56	.40	.94	.60	.60
Strogi su	.42	.39	.94	.64	.46
Nametljivi su	.64	.55	.94	.50	.68
Misle da su svemoćni	.67	.52	.94	.54	.71
Podmukli su	.72	.58	.94	.80	.76
Grubi su	.76	.67	.94	.89	.79
Kukavice su	.61	.51	.94	.59	.65
Sebični su	.74	.64	.94	.64	.78
Nepravedni su	.74	.63	.94	.69	.78
Agresivni su	.67	.52	.94	.70	.72
Nepromišljeni su	.57	.47	.94	.61	.62
Uobraženi su	.79	.70	.94	.74	.83
Laktaši	.66	.57	.94	.57	.70
Zavide drugima	.71	.59	.94	.76	.75
Ne slušaju druge	.67	.52	.94	.64	.72

Napomena: Diskriminativnost – $r_{kor}(I-T)$, Reprezentativnost – R^2 , Cronbachova alfa ako se ajtem isključi α_c bez ajtema – α_c bez I, faktorsko opterećenje na drugom Promax faktoru – λ_p , faktorsko opterećenje na prvoj glavnoj komponenti – λ_H

Na trećem faktoru su najviša opterećenja imale stavke *Istrajni su*, *Borbeni su* i *Sigurni su u svoje sposobnosti* (Tabela 4). Sadržinska analiza upućuje na prepoznavanje karakteristika značajnih za postizanje uspeha u materijalnom smislu i uticaju na druge ljude. Skraćeno, ovaj faktor može se nazvati *Sposobnost*. Ajtem *Vole društvo* ima niže diskrimina-

tivnost, reprezentativnost i opterećenja na faktoru, što ukazuje na relativno odstupanje predmeta merenja ovog ajtema od ostalih. Kao takav, skup izdvojenih karakteristika ukazuje takođe na pozitivan stereotip različite sadržinske analize, čemu u prilog idu i rezultati korelacija faktora (Tabela 1).

Tabela 4 – Psihometrijske karakteristike stavki, izvod iz matrice sklopa trećeg Promax faktora i struktura prve glavne komponente subskale *Sposobnost*

Stavke	$r_{kor}(I-T)$	R^2	α_c bez I	λ_p	λ_H
Ostavlja ju utisak na druge	.56	.34	.78	.48	.69
Vole društvo	.40	.22	.80	.39	.53
Sigurni su u svoje sposobnosti	.50	.29	.79	.58	.62
Dobri su govornici	.51	.34	.78	.51	.65
Znaju da zarade novac	.43	.22	.80	.53	.56
Imaju osećanje ponosa	.50	.30	.79	.56	.63
Istrajni su	.66	.58	.76	.61	.80
Borbeni su	.60	.48	.77	.59	.74

Napomena: Diskriminativnost – $r_{kor}(I-T)$, Reprezentativnost – R^2 , Cronbachova alfa ako se ajtem isključi α_c bez ajtema – α_c bez I, faktorsko opterećenje na trećem Promax faktoru – λ_p , faktorsko opterećenje na prvoj glavnoj komponenti – λ_H

Izdvojeni faktori su bili osnova za tretiranje i psihometrijsku proveru tri subskale. Psihometrijska analiza po subskalama je pokazala da sve tri, uprkos nejednakoj družini, imaju veoma dobre psihometrijske karakteristike (reprezentativnost, pouzdanost i homogenost; Tabela 5). Ipak, valja napomenuti da treća subskala ima nešto lošije psihometrijske karakteristike, pa bi u sledećoj iteraciji tu subskalalu trebalo nadopuniti ajtemima koji bi ocenili još neke aspekte sposobnosti.

Tabela 5 – Reprezentativnost, pouzdanost i homogenost skala STERLID

Skala	MSA	α	β	H1	H2	m
Poverenje	.99	.96	.96	.48	.78	27
Nadmoć nad drugim ljudima	.99	.94	.94	.46	.82	19
Sposobnost	.92	.81	.81	.34	.85	8

Napomena: Normalizovani Kaiser – Meyer – Olkinov koeficijent reprezentativnosti – MSA; Guttman – Cronbachova procena (koeficijent pouzdanosti tipa interne konzistencije) – α ; Lord – Kaiser – Caffrey koeficijent pouzdanosti prve glavne komponente – β ; homogenost kao prosečna interkorelacija stavki unutar skala – H1; Momirovićev koeficijent homogenosti – relativna veličina varijanse prve glavne imaż komponente – H2; broj stavki u skalama – m.

4. Diskusija

Vodstvu, kao predmetu proučavanja u ovom istraživanju, pristupilo se sa stanovišta stereotipnog sagledavanja ljudi koji su na višim hijerarhijskim pozicijama. U kreiranju stereotipne slike, odnosno sadržaja mernog instrumenta, pošlo se od pristupa zasnovanog na karakteristikama osoba vođa.

Mladi svoj stereotip temelje na iskustvima iz porodice, školskog, tj. akademskog i vršnjačkog okruženja, društveno-političkih organizacija i celokupnog procesa socijalizacije. Stereotipna slika je veoma važna, jer ona usmerava dalje odnose mladih prema vođama, kao i tendenciju da i sami postanu lideri. Takođe, i stereotipi prema vođama se mogu tretirati kao indirektni pokazatelji vrednosnog sistema mladih.

Odgovori ispitanika na prezentovanim aitemima, tj. visine aritmetičkih sredina ukazuju da mladi lidere vide u značajnoj meri kao ambiciozne, željne moći, ali i snalažljive i sposobne. Međutim, stereotipna slika mladih prema liderima obuhvata različite sadržinske odrednice, što ukazuje na to da imaju razvijen složen odnos prema ljudima na višim hijerarhijskim pozicijama.

Utvrđena je višedimenzionalna priroda stereotipa u kojoj se ajtemi razdvajaju u sadržinski različite grupe odrednica, što ide u prilog pretpostavci o složenosti odnosa prema vođama. Ekstrahovani faktori nazvani su Poverenje, Nadmoć nad drugim ljudima i Sposobnost. Poverenje obuhvata ajteme koji opisuju pozitivne karakteristike. Nadmoć nad drugim ljudima obuhvata ajteme koji opisuju nesocijalizovanu težnju ka moći. Dimenzija nazvana Sposobnost obuhvata ajteme koji ukazuju na kompetencije za pojedine aspekte uloge vođe. U prilog pretpostavci da mladi imaju razvijen složen odnos prema vođama idu rezultati korelacione analize među izdvojenim faktorima. Jasno se izdvaja negativna povezanost između odnosa poverenja i opažanja tendencije vođa da budu nadmoćni nad drugim ljudima. Stereotipna slika obuhvata razdvajanje karakteristika Poverenja i Sposobnosti, ali je taj odnos u umereno pozitivnoj korelaciji. Opravdanost izdvajanja Poverenja i Sposobnosti, kao različitih sadržinskih odrednica stereotipa, potvrđuje se i odsustvom korelacije između karakteristika Sposobnosti i Nadmoći nad drugim ljudima.

Dobijeni rezultati ukazuju da je i u okviru ove pilot-studije obuhvaćen relativno širok psihološki prostor za utvrđivanje stereotipne slike mladih prema vođama.

5. Zaključak

Na osnovu prikazanih rezultata, može se zaključiti da je skala STERLID primenljiva za ispitivanje stereotipa prema vođama. Početni hipotetički okvir izvojenih karakteristika lidera dao je osnovu za izdvajanje i interpretaciju sadržinski smislenih faktora za analizu stereotipne slike ispitanika prema vođama. Izdvojeni faktori stereotipa omogućavaju sagledavanje stepena pozitivnosti, odnosno negativnosti odnosa prema vođama, ali i otvaraju mogućnost dubljeg sagledavanja na čemu i kojim karakteristikama se gradi pozitivan, odnosno negativan stereotip.

Shodno ovome, omogućava sagledavanje prisutnosti i usmerenosti na procenu „sposobnosti“ u rešavanju problema i sa tim povezanim socijalno-kognitivnim obrascima motivacionih procesa, kao što su elementi motiva postignuća (inicijativa, istrajnost). Jasno se izdvaja korpus karakteristika sa negativnom konotacijom u odnosu sa drugim ljudima

i posebno tendencija za dominacijom i moći. Oba ova elementa, evaluativni i sadržinski, mogu biti kriterijumi za izdvajanje i interpretaciju jezgra autostereotipa i heterostereotipa, u smislu sagledavanja da li i u kojoj meri postoji „saglasnost“ oko generalizovane slike ispitanika prema ovoj kategoriji ljudi. Korelacije između izvojenih faktora mogu se tretirati kao dodatna argumentacija za opravdanost izdvajanja tri faktora, kao i za njihovo sadržinsko tumačenje. Konstruisana skala, takođe, ima zadovoljavajuće psihometrijske karakteristike.

I pored pozitivnih karakteristika na koje ukazuju prikazani rezultati neophodno je nastaviti dalji rad na skali STERLID, što uključuje korelacije sa drugim sociopsihološkim varijablama u cilju provere konstruktne valjanosti. Takođe, dalja analiza instrumenta zahteva njegovu primenu na različitim kategorijama ispitanika, što bi omogućilo sagledavanje da li je STERLID dovoljno dobar instrument za operacionalizaciju autostereotipa i heterostereotipa lidera.

Literatura

- Brown, M. E., & Treviño, L. K. (2006). Ethical leadership: A review and future directions. *The Leadership Quarterly*, 17(6), 595-616. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.leaqua.2006.10.004>
- Clark, L. A., & Watson, D. (1995). Constructing validity: Basic issues in objective scale development. *Psychological Assessment*, 7(3), 309-319. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.7.3.309>
- Dirks, K. T., & Ferrin, D. L. (2002). Trust in leadership: Meta-analytic findings and implications for research and practice. *Journal of Applied Psychology*, 87(4), 611-628. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.87.4.611>
- Eagly, A. H. & Koenig, A. M. (2021). The vicious cycle linking stereotypes and social roles. *Current Directions in Psychological Science*, 30(4), 343-350. doi: 10.1177/09637214211013775
- Eagly, A. H., & Karau, S. J. (2002). Role congruity theory of prejudice toward female leaders. *Psychological Review*, 109(3), 573-598. doi: 10.1037/0033-295X.109.3.573
- Fajgelj, S. (2003). *Psihometrija: metod i teorija psihološkog merenja*. Centar za primenjenu psihologiju.

- Franceško, M. (2003). *Kako unaprediti menadžment u preduzeću: psihologija i menadžment*. Prometej.
- Goleman, D. (1998). *Working with Emotional Intelligence*. Bantam Books.
- Heilman, M. E. & Okimoto, T. G. (2007). Why are women penalized for success at male tasks? The implied communality deficit. *Journal of Applied Psychology*, 92(1), 81–92. doi: <https://doi.org/10.1037/0021-9010.92.1.81>
- Hilton, J. L., & von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 47, 237–271. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.47.1.237>
- Horn, J. L. (1965). A rationale and test for the number of factors in factor analysis. *Psychometrika*, 30(2), 179–185. <https://doi.org/10.1007/BF02289447>
- Mayer, R. C., Davis, J. H., & Schoorman, F. D. (1995). An integrative model of organizational trust. *Academy of Management Review*, 20(3), 709–734. doi: <https://doi.org/10.2307/258792>
- Northouse, P. G. (2018). *Leadership: Theory and practice (8th ed.)*. Sage.
- Tenjović, L. R., & Radovanović, V. M. (1995). Interna metrijska svojstva skale Gilford – Zimermanovog pregleda temperamenta. *Psihologija*, 28(3–4), 363–374.
- Yukl, A. G. (2012). *Leadership in Organizations (8th ed.)*. Pearson.